

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТИЛІВ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА НАВЧАЛЬНУ МОТИВАЦІЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Колосович Дар'я

Навчальна мотивація старшокласників є складною системою, що формується під впливом внутрішніх потреб, цінностей і соціального середовища. У старшокласників вона набуває більш усвідомленого й внутрішньо детермінованого характеру, однак зберігає значний зв'язок із зовнішніми умовами навчальної діяльності. Особливого значення набуває взаємодія сімейного та освітнього середовища, оскільки саме вони визначають процес інтеріоризації навчальних цінностей, рівень автономії і саморегуляції учнів.

Мета – визначити особливості впливу стилів батьківського виховання на навчальну мотивацію старшокласників.

Мотиваційна сфера особистості є предметом наукових досліджень у вітчизняній та зарубіжній психології. О. Попова визначає мотив як внутрішню стійку психологічну причину, що спонукає до пізнавальної й іншої діяльності [2, с. 335]. Мотивація є центральним компонентом структури особистості, який визначає її спрямованість, активність і характер взаємодії зі світом. У науковій літературі виділяють шість основних підходів до пояснення мотивації: інстинктивний, потребовий, навчальний, гуманістичний, когнітивний і мотивації особистісного зростання.

Формування навчальної мотивації старшокласників відбувається у системі соціальних взаємодій, серед яких провідне місце займає сім'я як первинний інститут соціалізації. У дослідженнях Т. Піроженко з колегами підкреслюється, що стиль батьківського виховання формується через поєднання емоційного зв'язку, стилю спілкування, рівня контролю й послідовності виховних впливів [3, с. 120]. Ці характеристики визначають якість мотиваційного розвитку дитини. Емоційна підтримка та прийняття сприяють формуванню внутрішньої мотивації, тоді як надмірний контроль і суперечливість впливів зумовлюють зовнішню регуляцію поведінки. С. Максименко наголошує, що стиль виховання є системоутворювальним

чинником розвитку навчальної суб'єктності старшокласників [1]. У юнацькому віці навчальна мотивація набуває рис саморегульованої діяльності, що пов'язано з розвитком суб'єктності, здатності до постановки цілей і рефлексії. Водночас її формування значною мірою визначається сімейним досвідом, який закладає базові установки щодо навчання та досягнень. Дослідження свідчать, що дитячо-батьківські взаємини впливають на рівень домагань і мотивацію досягнення. Емоційне прийняття сприяє психологічній безпеці та розвитку особистості, тоді як відкидання негативно впливає на емоційну сферу.

У межах сучасних підходів підкреслюється, що навчальна мотивація формується через інтеріоризацію сімейних цінностей і залежить від задоволення базових потреб особистості. Аналогічно, у дослідженні Г. Шульга, Л. Коломієць показано, що мотивація особистості є динамічною системою, у якій внутрішні і зовнішні стимули можуть входити в конфліктні взаємини. Автори зазначають, що недостатня узгодженість між внутрішніми прагненнями і зовнішніми вимогами може спричинити внутрішньоособистісні конфлікти, які знижують ефективність діяльності і емоційне благополуччя [4]. У навчальній діяльності старшокласників це проявляється у напруженні між особистими інтересами, очікуваннями батьків і вимогами освітнього середовища. Отже, сім'я виступає ключовим детермінантом не лише формування мотивації, а й потенційних внутрішніх конфліктів у структурі особистості.

У дослідженні взяли участь 54 старшокласники та їхні батьки Ліцею № 1 імені Лесі Українки Звягельської міської ради. Для досягнення мети були використані наступні методики: тест зовнішньої і внутрішньої мотивації, автор Х. Зіверт; тест діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребової сфери, автор О. Потьомкіна; «Шкала академічної мотивації», автори Т. Горєєва та інші; тест-опитувальник батьківського ставлення, автор А. Варга. Емпіричне дослідження показало, що у вибірці домінує підтримувально-кооперативний стиль виховання. За шкалою «прийняття – відкидання» високий рівень виявлено у 74,1%

респондентів, середній – у 25,9%, низький не виявлено. Це свідчить про переважання емоційно позитивного сімейного середовища. За шкалою «кооперація» високий рівень зафіксовано у 68,5%, середній – у 31,5%, що вказує на партнерські взаємини батьків і дітей. За шкалою «симбіоз» переважає середній рівень (61,1%), що свідчить про поєднання емоційної близькості та поступового розвитку автономії. За шкалою «авторитарна гіперсоціалізація» також домінує середній рівень (64,8%), що відображає помірний контроль. За шкалою «маленький невдаха» переважає низький рівень (77,8%), що свідчить про віру батьків у можливості дітей.

Кореляційний аналіз підтвердив значущі зв'язки між стилями виховання і навчальною мотивацією: прийняття - внутрішня мотивація ($r = 0,428, p \leq 0,01$) – емоційна підтримка підсилює внутрішню мотивацію; кооперація - внутрішня мотивація ($r = 0,395, p \leq 0,01$) – партнерство сприяє пізнавальній активності; прийняття - орієнтація на свободу ($r = 0,338, p \leq 0,05$); кооперація - орієнтація на свободу ($r = 0,297, p \leq 0,05$); авторитарна гіперсоціалізація–зовнішня мотивація ($r = 0,341, p \leq 0,05$); «маленький невдаха»– зовнішня мотивація ($r = 0,276, p \leq 0,05$); авторитарність - орієнтація на свободу ($r = -0,356, p \leq 0,01$); симбіоз - орієнтація на свободу ($r = -0,344, p \leq 0,05$).

Отже, навчальна мотивація старшокласників формується як результат взаємодії особистісних чинників і сімейного середовища. Провідним чинником виступає стиль батьківського виховання, який визначає співвідношення внутрішньої та зовнішньої мотивації, рівень автономії та навчальної активності учнів.

Список використаних джерел

1. Максименко С.Д. Особистість: Проблема структури (генетичний аспект). *Актуальні проблеми сучасної психології : наук. записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Вип. 23. Київ : Нора-друк, 2003. С. 3-14.
2. Попова О. Мотивація досягнення успіху та її роль у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. №5 (139). С. 334-345.
3. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: монографія / за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 222 с.
4. Шульга Г.Б., Коломієць Л.І. Вплив професійної мотивації на виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в студентів першого року навчання. *Психологічний часопис*. 2017. № 6. С. 186-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2017_6_16